

Dr. sc. Muharem Klapić
izvanredni profesor
muharem.klagic@untz.ba

UDK 339.727.2(100-77:4-12)
Pregledni članak

Dr. sc. Sead Omerhodžić
izvanredni profesor
sead.omerhodzic@untz.ba

Dr. sc. Amra Nuhanović
docentica
amra.nuhanovic@untz.ba

Univerzitet u Tuzli
Ekonomskoj fakultet,
Univerzitetska 8, 75 000, Tuzla, BiH

STRANE DIREKTNE INVESTICIJE (SDI) U ZEMLJAMA U RAZVOJU S POSEBNIM OSVRTOM NA ZEMLJE JUGOISTOČNE EUROPE

SAŽETAK

Strane direktne investicije jedan su od najvažnijih oblika međunarodnih tokova kapitala. Ključnu ulogu u tokovima kapitala, prije svega kao investitori, ali i kao korisnici, imaju razvijene zemlje. Na svjetskoj ekonomskoj sceni, dugoročno promatrano, potvrđuje se cikličnost investicijskih tokova, ali je u posljednjem desetljeću prepoznatljivo opadajuće sudjelovanje razvijenih zemalja uz istovremeni rast sudjelovanja zemalja u razvoju u priljevima SDI. Ovaj rad ima za cilj ukazati na značaj i tendencije u kretanju direktnih stranih investicija u regionalnoj i sektorskoj strukturi u zemljama u razvoju, s posebnim osvrtom na zemlje Jugoistočne Europe.

Ključne riječi: strane direktne investicije, priljevi, odljevi, zemlje u razvoju, Jugoistočna Europa.

1. Uvod

Međunarodna banka za obnovu i razvoj (IBRD) sve zemlje svrstava u razvijene zemlje i zemlje u razvoju. Skupinu zemalja u razvoju čini 168 zemalja¹ s ukupnom naseljenošću od oko 5,1 mlrd stanovnika, što čini 78,5 % ukupnog stanovništva planeta Zemlje.

U ukupnom BDP-u svijeta (57.900 mlrd \$ u 2009. godine) ove zemlje participiraju tek s 27,5 %, odnosno s nešto više od jedne četvrtine. U vanjskotrgovinskoj razmjeni zemlje u razvoju participiraju s 25 %.² Poznato je da su zemlje u razvoju zemlje niskog, nižeg-srednjeg i višeg-srednjeg dohotka po glavi stanovnika. Službeni podaci pokazuju da čak 130 zemalja ne dostiže razinu bruto domaćeg proizvoda od 10.000 \$ po glavi stanovnika. Pri tome, 100 zemalja je ispod 5.000 \$ po glavi stanovnika GDP, 60 zemalja ispod 2.000 \$, a 40 ispod 1.000 \$.³

1 Uključeno 7 zemalja Jugoistočne Europe (Zapadni Balkan), 12 zemalja Istočne Europe i Centralne Azije, 40 zemalja Istočne, Južne, Jugoistočne i Zapadne Azije, 52 zemlje Afrike, 40 zemalja Centralne i Južne Amerike i 17 zemalja Oceanije.

2 <http://unctadstat.unctad.org>

3 Ibidem

Izuzetno je veliki raspon između najvišeg (Luksemburg 104.000 \$) i najnižeg (Burundi 163 \$) bruto proizvoda po glavi stanovnika, a on je na razini 638:1. Štoviše, jaz između najvišeg i najnižeg GDP-a se širi. Prije tri desetljeća omjer između najvišeg (SAD, 1980. godine 34.152 \$) i najnižeg GDP (Somalija 93 \$) iznosio je 367:1.⁴ Većina zemalja u razvoju ima niz zajedničkih ciljeva: smanjenje siromaštva, nejednakosti i nezaposlenosti, osiguranje minimalne razine obrazovanja i zdravstvene zaštite, gradnju povezane države.⁵ Istovremeno, uz te ekonomske, socijalne i političke ciljeve vezani su i određeni zajednički problemi: niska razina privredne aktivnosti i zaposlenosti, visoka neravnoteža u platnoj bilanci, visoka zaduženost, nedovoljna tehnološka opremljenost, nedovoljno razvijene institucije.⁶ U nedostatku vlastite akumulacije, zemlje u razvoju, izlaz iz ovoga stanja nalaze u stranim direktnim investicijama.

2. Priljevi stranih direktnih investicija u zemljama u razvoju

Privlačenje stranog kapitala u zemljama u razvoju datira od sredine 20. stoljeća. Početkom 60-ih godina, točnije do 1962. godine zemlje u razvoju privukle su 2,4 mlrd \$ stranog kapitala. Do 1980. godine SDI su porasle na 11 mlrd \$ ili 4,5 puta, a do 1990. godine na 35 mlrd \$ ili tri puta. Od 1990. do 2001. godine SDI su porasle na 224 mlrd \$. Ukupne (kumulativne) SDI u 2009. godini dostigle su razinu od 5.393 mlrd \$. U posebnoj tablici prezentira se dinamika priljeva SDI u zemljama u razvoju po regijama za razdoblje od 2001. do 2009. godine.

Tablica 1. Priljevi SDI u zemljama u razvoju po regijama u razdoblju od 2001. do 2009. godine (u mlrd. \$)

Izvor: World Investment Report (2010), Investing in a Low-Carbon Economy, UNCTAD, New York and Geneva, 2010. (dostupno na: <http://www.unctad.org>, juni 2011)

Godina	2001	2005	2006	2007	2008	2009	Kumulativ 2001-2009	Prosječna god.
Jugoistočna Europa	2,3	4,9	10,0	12,8	12,7	7,6	60,0	6,7
Istočna Europa i Centralna Azija	7,3	26,3	44,7	78,1	109,9	62,4	380,4	42,3
Afrika	20,0	38,2	55,4	63,1	72,2	58,6	365,6	40,6
Istočna Afrika	1,5	2,1	3,6	6,0	5,7	5,0	29,8	3,3
Srednja Afrika	3,7	9,5	12,1	15,7	20,9	18,7	102,2	11,4
Sjeverna Afrika	5,5	12,2	23,2	24,8	24,1	18,3	123,6	13,7
Južna Afrika	7,2	7,3	0,6	7,1	10,4	6,6	44,2	4,9
Zapadna Afrika	2,1	7,1	16,0	9,5	11,1	10,0	65,8	7,3
Amerika	80,4	75,9	94,6	163,6	183,2	116,6	914,0	101,6
Karibi	10,7	5,5	24,9	57,2	60,2	44,2	242,4	26,9
Centralna Amerika	31,9	26,2	25,8	34,8	31,4	17,6	239,4	26,6
Južna Amerika	37,9	44,2	43,8	71,6	91,7	54,8	432,2	48,0
Azija	114,0	215,8	283,1	336,9	372,7	301,4	2.017,1	224,1
Istočna Azija	79,0	116,2	131,8	151,0	185,5	154,8	1.065,1	118,3
Južna Azija	7,5	14,4	27,8	33,9	49,7	41,4	204,1	22,7
Jugoistočna Azija	20,3	40,7	56,4	74,0	47,3	36,8	354,1	39,3
Zapadna Azija	7,2	44,5	67,2	78,1	90,3	68,3	393,8	43,8
Oceanija	0,2	0,2	1,3	1,3	1,9	1,9	7,7	0,9
Zemlje u razvoju	224,2	361,2	489,0	655,9	752,6	548,3	3.744,7	367,2
Razvijene zemlje	601,1	624,6	970,1	1.444,1	1.018,3	565,9	5.224,0	715,2
SVIJET UKUPNO	825,3	985,8	1.459,1	2.100,0	1.770,9	1.114,2	8.255,2	1.131,3

4 Ibidem
5 Vidi: Todaro, P.M., Smith, S. (2006), Ekonomski razvoj, TDK Šahinpašić, Sarajevo, p. 21-24
6 Ibid.

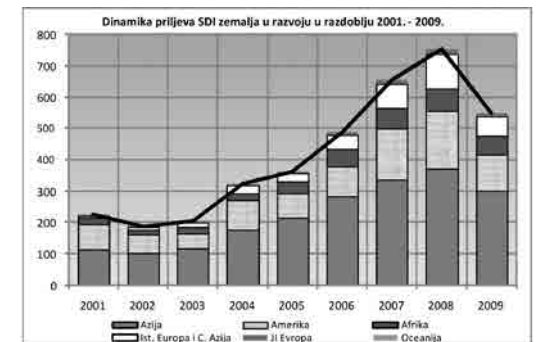
Godina	Ji Europa	Ist. Europa i C. Azija	Afrika	Amerika	Azija	Oceanija	UKUPNO
2001	1,0	3,2	8,9	35,9	50,9	0,1	100,0
2002	1,1	4,9	8,6	31,2	54,1	0,1	100,0
2003	2,0	7,8	10,0	22,5	57,5	0,2	100,0
2004	1,1	8,3	6,7	29,5	54,2	0,1	100,0
2005	1,3	7,3	10,6	21,0	59,7	0,1	100,0
2006	2,0	9,1	11,3	19,3	57,9	0,3	100,0
2007	2,0	11,9	9,6	24,9	51,4	0,2	100,0
2008	1,7	14,6	9,6	24,3	49,5	0,3	100,0
2009	1,4	11,4	10,7	21,3	55,0	0,3	100,0
Prosječna	1,6	10,2	9,8	24,4	53,9	0,2	100,0

Tablica 2. Dinamika sudjelovanja pojedinih regija u priljevima SDI u razdoblju 2001. - 2009.

Izvor: World Investment Report (2010), Investing in a Low-Carbon Economy, UNCTAD, New York and Geneva, 2010. dostupno na: <http://www.unctad.org>, juni 2011)

Analizirajući tokove priljeva SDI u promatranom razdoblju mogu se prepoznati sljedeće relevantne činjenice:

- SDI u zemljama u razvoju bilježe dugoročno kontinuirani rast (do 2008. godine). U razdoblju od 2001. do 2008. godine tekući priljevi povećani su 3,3 puta. Istovremeno, raslo je i sudjelovanje zemalja u razvoju u ukupnim priljevima (tj. uključujući i razvijene zemlje): od 27,2 % u 2001. godine poraslo je na 42,5 % u 2008. godini, odnosno na 49,2 % u 2009. godini. U kumulativu SDI za razdoblje 2001. - 2009. godine (3.744 mlrd \$) zemlje u razvoju dostigle su prisutnost u ukupnim SDI 36,8 %.
- Regionalna distribucija SDI ukazuje na velike razlike u pogledu sudjelovanja pojedinih regija. Najznačajnije je sudjelovanje zemalja azijskog kontinenta koje participiraju s 19,7 % svjetskog priljeva SDI, odnosno 53,6 % priljeva u zemljama u razvoju. Zemlje južnoameričkog kontinenta su na drugom mjestu (sudjeluju sa 8,7 % svjetskih SDI ili 23,6 % SDI zemalja u razvoju), zatim slijede zemlje Istočne Europe i Centralne Azije (4,0 % svjetskih SDI ili 10,8 % SDI zemalja u razvoju), zemlje afričkog kontinenta (3,7 %, odnosno 10,1 %) te zemlje Jugoistočne Europe (0,21 %, odnosno 1,7 %).

- Ukupni tokovi SDI imali su odraza i na rast bruto domaćeg proizvoda. Stopa rasta GDP-a retrospektivno promatrana pokazuje trend rasta: od 3,5 % (prosječna stopa za razdoblje 1980. - 1990.) povećana je u zemljama u razvoju na 4,8 % u razdoblju 1990. - 2000., a u posljednjem desetljeću (2000. - 2009.) povećana na 5,0 % i kao takva iskazana je znatno višom od stope rasta GDP-a u ovom razdoblju za svijet u cjelini (3,0 %).
- Poredak navedenih regija po njihovom učešću u SDI determinirao je i odgovarajuće sudjelovanje u bruto domaćem proizvodu (Azija 55,7 % GDP-a zemalja u razvoju, Južna Amerika 24,5 %, Istočna Europa i Centralna Azija 10,4 %, Afrika 8,5 % i Jugoistočna Europa 1,0 %).
- Kada je riječ o ključnim privredama koje posebno doprinose ukupnom rastu u zemljama u razvoju treba istaći da su to tzv. BRIC zemlje (Brazil, Rusija, Indija i Kina). Među njima, visinom stope privrednog rasta, posebno se izdvajaju Kina i Indija. Navedene četiri zemlje su u posljednjem srednjoročju najznačajnije doprinijele povećanju sudjelovanja grupacije

zemalja u razvoju i to od 19,6 % u 2005. godini na 30,0 % u 2009. godini zahvaljujući povećanju priljeva SDI od 45 mlrd \$ u 2001. godini na 158 mlrd \$ u 2009. godini.

- Finansijska i ekonomska kriza imala je odraza i na tokove priljeva SDI u zemljama u razvoju.⁷ Naime, priljevi SDI zemalja u razvoju u 2009. godini opali su za 27,2 % u odnosu na 2008. godinu. Uzroci ovakvih kretanja su, između ostalog, smanjena mogućnost kompanija da investiraju uslijed otežanog pristupa finansijskim resursima, usporavanje privredne aktivnosti u cjelini u razvijenim zemljama, pada merdžera i akvizicija između poduzeća razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, usporavanje privatizacije u tranzicijskim zemljama i dr.

Tablica 3. Dinamika odljeva stranih direktnih investicija zemalja u razvoju po regijama u razdoblju 2001. do 2009. godine (u mlrd. \$)

Izvor: World Investment Report (2010), Investing in a Low-Carbon Economy, UNCTAD, New York and Geneva, 2010. (dostupno na: <http://www.unctad.org>, juni 2011)

Godina	2001	2005	2006	2007	2008	2009	Kumulativ 2001-2009	Prosjeak god.
Jugoistočna Europa	0,20	0,27	0,39	1,38	1,88	1,42	6,61	0,73
Istočna Europa i Centralna Azija	2,54	14,03	23,38	50,10	58,72	49,74	226,95	25,22
Afrika	-3,03	2,22	6,95	10,62	9,93	4,96	35,27	3,92
Istočna Afrika	0,02	0,09	0,06	0,22	0,15	0,11	0,73	0,08
Srednja Afrika	0,01	0,30	0,32	0,99	2,73	0,12	4,48	0,50
Sjeverna Afrika	-0,05	0,36	0,13	5,55	8,75	2,64	17,69	1,97
Južna Afrika	-2,83	0,99	6,10	3,00	-3,21	1,58	7,33	0,81
Zapadna Afrika	-0,19	0,47	0,34	0,87	1,52	0,52	5,04	0,56
Amerika	36,46	33,93	67,73	55,98	82,01	47,40	384,76	42,75
Karibi	31,28	14,35	24,12	32,73	44,66	33,46	206,19	22,91
Centralna Amerika	5,36	7,75	8,15	11,16	3,23	10,11	59,64	6,63
Južna Amerika	-0,18	11,83	35,45	12,08	34,12	3,83	118,94	13,27
Azija	49,47	90,87	153,97	225,51	204,22	176,71	1.051,31	116,81
Istočna Azija	26,14	49,84	82,30	110,32	131,87	116,81	625,35	69,48
Južna Azija	1,43	3,52	14,81	17,71	19,00	15,27	77,42	8,60
Jugoistočna Azija	20,67	18,10	28,81	50,18	15,39	21,28	181,38	20,15
Zapadna Azija	1,22	19,40	28,05	47,30	37,97	23,34	167,16	18,57
Oceanija	0,01	0,12	0,04	0,04	0,12	0,09	0,54	0,06
Zemlje u razvoju	85,6	141,4	252,5	343,6	356,9	280,3	1.705,5	163,5
Razvijene zemlje	667,4	751,6	1.158,1	1.923,9	1.571,9	820,7	8.671,7	963,5
SVIJET UKUPNO	753,1	893,1	1.410,6	2.267,5	1.928,8	1.101,0	10.377,2	1.153,0

7 Vidi: World Investment Report (2009), Assessing the impact of the current financial and economic crisis on global FDI flows, UNCTAD, New York and Geneva. (dostupno na: <http://www.unctad.org>, juni 2011)

3. Odljevi stranih direktnih investicija u zemljama u razvoju

Izlazni tokovi SDI u zemljama u razvoju razlikuju se po veličini i dinamici od priljeva. Ukupni odljevi SDI u ovim zemljama za razdoblje 2001-2009. g. ostvareni su na razini od 1.705 mlrd \$, što predstavlja 16,4 % ukupnih odljeva SDI u svijetu.

U vezi sa plasmanima SDI po pojedinim regijama, prema kumulativu za razdoblje 2001.-2009. godine, može se zapaziti da je najznačajnije sudjelovanje azijskih zemalja (61,6 %), zatim zemalja Južne Amerike (22,6 %), zemalja Istočne Europe i Centralne Azije (13,3 %), Afrike (2,1 %), Jugoistočne Europe (0,4 %).

Najznačajnije plasmane SDI među zemljama u razvoju ostvarile su Ruska Federacija i to 216,7 mlrd \$ (kumulativ za razdoblje 2000.-2009. godine), zatim Kina 173,8 mlrd \$, Indija 75,0 mlrd \$, Brazil 58,4 mlrd \$, Malezija 48,9 mlrd \$, Meksiko 40,2 mlrd \$ i Saudijska Arabija 35,3 mlrd \$.

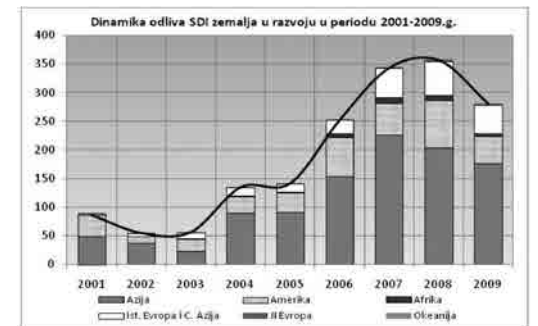
Poznato je da su više cijene mnogih roba poticajno djelovale u pogledu plasmana SDI u zemljama u razvoju. Tom je činjenicom naročito određen rast vanjskih SDI iz nekih zemalja u razvoju, prvenstveno

no iz Kine, ali i iz drugih zemalja.

Godina	Jl Evropa	Ist. Evropa i C. Azija	Afrika	Amerika	Azija	Okeanija	UKUPNO
2001	0,2	3,1	-3,7	44,0	59,7	0,0	100,0
2002	1,2	8,2	0,6	24,4	75,0	0,0	100,0
2003	0,2	23,2	2,8	46,7	50,5	0,1	100,0
2004	0,3	11,5	1,7	23,2	75,0	0,0	100,0
2005	0,2	11,0	1,7	26,7	71,5	0,1	100,0
2006	0,2	10,2	3,0	29,6	67,3	0,0	100,0
2007	0,5	17,2	3,6	19,2	77,2	0,0	100,0
2008	0,6	19,8	3,4	27,7	68,9	0,0	100,0
2009	0,6	21,7	2,2	20,7	77,1	0,0	100,0
Prosjeak	0,4	15,4	2,4	26,1	71,4	0,0	100,0

Tablica 4. Dinamika sudjelovanja pojedinih regija (zemlje u razvoju) u odljevima SDI u razdoblju 2001.-2009. godine

Izvor: World Investment Report (2010), Investing in a Low-Carbon Economy, UNCTAD, New York and Geneva, 2010. (dostupno na: <http://www.unctad.org>, juni 2011)

4. Direktna strana ulaganja i vanjskotrgovinska razmjena kao oblici regionalne suradnje u Jugoistočnoj Europi

U zemljama Zapadnog Balkana i šire, u području Jugoistočne Europe, SDI datiraju od početka 90-ih godina prošlog stoljeća. Prvi korisnici SDI na ovom području bile su Hrvatska i Albanija od 1992. godine. Tijekom sljedećih godina, kao primatelji direktnih stranih investicija, pojavit će se i ostale zemlje: Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina. Stoga, u tablici 5. prezentiraju su priljevi stranih investicija u zemljama Jugoistočne Europe za razdoblje 2001.-2009. godina.

Podaci pokazuju da su navedene zemlje članice nove CEFTA-e u razdoblju od 2001. do 2009. godine privukle 59,9 mlrd \$. Pri tome, najveći su priljevi SDI ostvareni u Hrvatskoj (24,6 mlrd \$ ili 41,1%), zatim u Srbiji (19,5 mlrd \$ ili 32,5 %), BiH (6,5 mlrd \$ ili 10,8 %), Albaniji (4,1 mlrd \$ ili 6,8 %), Makedoniji (3,0 mlrd \$ ili 5,1 %), Crnoj Gori (2,3 mlrd \$ ili 3,7 %).

Promatraju li se priljevi SDI po stanovniku, uočavaju se značajni nerazmjeri između pojedinih zemalja. Najveće priljeve ostvarila je Hrvatska: 5.527 \$/st., što je 2,7 puta više od prosjeka za regiju (2.059 \$). Najniži priljev bilježi Albanija (1.134 \$), dok je u BiH priljev *per capita* na razini 1.630 \$, što je na razini 79 % prosjeka za regiju.

Kada je riječ o stranim direktnim ulaganjima u BiH svakako je karakteristično istaći da je ostvaren plasman kapitala iz 91 zemlje. Najznačajniji su ulagači zemlje iz okruženja, i to: Srbija (22,3 %), Austrija (12,8 %), Hrvatska (12,4 %), Slovenija (11,3 %), Švajcarska (7,0 %), Njemačka (3,9 %), Italija (2,7 %) i dr.

Registrirani kapital pretežno se odnosi na područje proizvodnje (46,6 %), prometa (20,2 %), bankarstva (11,7 %), trgovine (7,7 %), usluga (4,0 %), turizma (1,3 %), te ostale djelatnosti (8,3 %).⁸

8 Informacija o direktnim stranim ulaganjima u BiH od maja 1994. do 30.06. 2010. godine. Podaci dostupni od strane Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, Sarajevo, 2010.

Godina	Albanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Srbija	Jugoistočna Europa
2001	206	119	-	1.313	447	177	2.262
2002	135	265	-	1.071	106	567	2.144
2003	178	381	-	1.989	118	1.406	4.072
2004	346	704	-	1.179	323	1.028	3.580
2005	264	613	-	1.825	97	2.051	4.850
2006	325	766	-	3.468	424	4.968	9.951
2007	662	2.077	-	5.023	699	4.382	12.843
2008	988	1.064	916	6.140	587	2.995	12.690
2009	979	501	1.311	2.605	248	1.920	7.564
Kumulativ 2001-2009	4.083	6.490	2.227	24.613	3.049	19.494	59.956
Prosjeak god.	453,7	721,1	1.113,5	2.734,8	338,8	2.166,0	6.661,8

Tablica 5. Dinamika priljeva stranih direktnih investicija u zemljama Jugoistočne Europe u razdoblju 2001.-2009. godine (u mil. \$)

Najveći ulagači među kompanijama u proizvodnji su Arcelor Mittal Holding iz Švicarske i Investicijska grupa Uždaraji U. B. iz Litve, u telekomunikacijama Telekom Srbija A. D., u bankarstvu Hypo Alpe Adria Bank i u trgovini P. S. Merkator Ljubljana Slovenija. Što se tiče plasmana kapitala iz zemalja Jugoistočne Europe, oni su u odnosu na priljeve neuporedivo manji. Za razdoblje 2001.-2009. godine ukupni plasmani kapitala iznose 6,6 mlrd \$ (tablica 6), što predstavlja svega 11% od iznosa ostvarenih priljeva.

Godina	Albanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Srbija	Jugoistočna Europa
2001	9,1	5,3	-	58,0	19,8	7,8	100,0
2002	6,3	12,4	-	50,0	4,9	26,4	100,0
2003	4,4	9,4	-	48,8	2,9	34,5	100,0
2004	9,7	19,7	-	32,9	9,0	28,7	100,0
2005	5,4	12,6	-	37,6	2,0	42,3	100,0
2006	3,3	7,7	-	34,9	4,3	49,9	100,0
2007	5,2	16,2	-	39,1	5,4	34,1	100,0
2008	7,8	8,4	7,2	48,4	4,6	23,6	100,0
2009	12,9	6,6	17,3	34,4	3,3	25,4	100,0
Kumulativ 2001-2009	6,8	10,8	3,7	41,1	5,1	32,5	100,0

Privredno najrazvijenija u ovoj regiji Republika Hrvatska participira čak sa 70,3 % ukupnog odljeva kapitala. Relativno je visoko i sudjelovanje Srbije (24,0 %). Ostale zemlje u ukupnim odljevima participiraju sa svega 5,7 %. Navedene zemlje investitori u plasmanu direktnih stranih investicija uglavnom su se orijentirale na prostor BiH, Makedonije, Crne Gore, odnosno na slabije razvijene zemlje.

Tablica 5 a. Struktura SDI u %
Izvor: World Investment Report (2010), Investing in a Low-Carbon Economy, UNCTAD, New York and Geneva, 2010. (dostupno na: <http://www.unctad.org>, juni 2011)

Godina	Albanija	BiH	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Srbija	Jugoistočna Europa
2001	-	-	-	187,7	0,9	12,1	200,7
2002	-	-	-	571,3	0,1	19,9	591,3
2003	-	-	-	119,1	0,3	-9,6	109,8
2004	13,6	1,5	-	346,2	1,2	-5,6	356,9
2005	4,1	0,4	-	238,6	2,8	26,6	272,5
2006	10,6	4,0	-	261,2	0,2	118,2	394,2
2007	15,3	28,0	-	246,6	-1,1	1.095,8	1.384,6
2008	81,3	13,5	108,0	1.413,9	-13,5	277,4	1.880,6
2009	36,3	4,6	45,7	1.266,9	13,1	55,3	1.421,9
Kumulativ 2001.-2009.	161,1	52,0	153,7	4.651,5	4,0	1.590,1	6.612,4

Tablica 6. Dinamika odljeva stranih direktnih investicija zemalja Jugoistočne Europe u razdoblju 2001.-2009. godine (u mil. \$)

Izvor: World Investment Report (2010), Investing in a Low-Carbon Economy, UNCTAD, New York and Geneva, 2010. (dostupno na: <http://www.unctad.org>.)

5. Vanjskotrgovinska razmjena zemalja Jugoistočne Europe

Poznato je da je vanjska trgovina najstariji, i najrazvijeniji oblik ekonomske suradnje jedne zemlje sa inozemstvom iz više razloga: razvija se potražnja, uvećava BDP, ostvaruju devizni učinci, ubrzava ukupni razvoj, potiče razvoj novih djelatnosti i proizvoda, te nadilaze neravnomjernosti u teritorijalnom razvoju.⁹

Regionalna struktura vanjskotrgovinskog robnog prometa pokazuje da se zemlje Jugoistočne Europe, posebno BiH u izvozu dominantno orijentiraju na zemlje Europske unije.

Naime, podaci za posljednje srednjoročje pokazuju da je 55,7 % izvoza (kumulativ za razdoblje 2005.-2009. godine) realizirano u EU. U ekonomskoj grupaciji CEFTA BiH je plasirala 35,4 % svog izvoza, dok su ostale zemlje participirale sa 9,9 % (tablica 7). Što se tiče uvoza, članice Europske unije participiraju sa 48,5 % ukupnog uvoza BiH u razdoblju 2005.-2009. godine. U okviru CEFTA-e BiH realizira 28,1 % svojih nabavki (tablica 8), dok ostale zemlje svijeta participiraju sa 23,4 %. Takođe, i ostale zemlje (kao npr. Hrvatska, Srbija, itd.) imaju najvažnije partnere u članicama EU.

Tablica 7. Izvoz BiH po glavnim trgovinskim partnerima (u mil. KM)

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	Kumulativ 2005-2009	Udio u %
Ukupna razmjena BiH	3.783	5.164	5.937	6.712	5.530	27.126	100,0
EU	2.018	2.977	3.401	3.703	3.000	15.099	55,7
CEFTA	1.407	1.699	2.081	2.415	1.991	9.593	35,4
Hrvatska	775	965	1.090	1.157	944	4.931	18,2
Srbija	n/a	n/a	696	942	741	2.379	8,8

Izvor: Agencija za statistiku BiH, 2010.

⁹ Vidi: Babić, M., Babić A. (2008), Međunarodna ekonomija, Mate, Zagreb, p. 3.

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	Kumulativ 2005-2009	Udio u %
Ukupna razmjena BiH	11.178	11.389	13.899	16.286	12.348	65.100	100,0
EU	5.671	5.360	6.642	7.815	6.061	31.549	48,5
CEFTA	3.116	3.136	4.035	4.703	3.311	18.301	28,1
Hrvatska	1.886	1.907	2.449	2.779	1.853	10.874	16,7
Srbija	n/a	n/a	1.303	1.726	1.282	4.311	6,6

Tablica 8. Uvoz BiH po glavnim trgovinskim partnerima (u mil. KM)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, 2010.

Najvažniji partneri BiH u robnoj razmjeni među zemljama su: Hrvatska (18,35% izvoz i 11,62% uvoz u 2007. godini), Srbija (11,70% u izvozu i 9,58% uvoza), Njemačka (12,83% izvoza i 12,54% uvoza), Italija (13,10% izvoza i 5,60% uvoza) i Slovenija (10,86% izvoza i 6,36% uvoza).

Istraživanja ekonomskih analitičara za razdoblje 1998. do 2008. godine ukazuju na kontinuirano prisustvo deficita u bilanci izvoznog-uvoznih tokova zemalja Zapadnog Balkana, članica nove CEFTA-e. Naime, tijekom posmatranog razdoblja (do zaključenja multilateralnog sporazuma nove CEFTA-e) deficit je evidentiran na razini od oko 8,3 mlrd \$ do 24,4 mlrd \$, a u razdoblju članstva u CEFTA-i od 34,5 \$ do 38,7 mlrd \$. Ukupan deficit vanjskotrgovinskog robnog prometa ovih zemalja za razdoblje 1998. do 2008. godine iznosi 207,8 mlrd \$.¹⁰

U narednom razdoblju treba očekivati priključenje zemalja Jugoistočne Europe EU, njihovo ekonomsko i političko snaženje, te samim tim višu i ekonomski povoljniju razinu ekonomske suradnje.

6. Zaključak

Na osnovi prethodnih razmatranja mogu se izvesti osnovne karakteristike dinamike, razine i strukture stranih direktnih investicija u zemljama u razvoju (uključujući i zemlje Jugoistočne Europe):

- Direktne strane investicije su jedan od osnovnih čimbenika dinamiziranja ukupnog privrednog razvoja u svijetu. Bitno obilježje investicijskih tokova je njihova ciklična priroda, odnosno praćenje fluktuacije ekonomskog rasta.
- Iako razvijene zemlje svijeta participiraju najznačajnije, kako u priljevima, tako i u odljevima SDI, u posljednjem desetljeću, na sceni je značajna promjena u smjeru opadajućeg sudjelovanja ovih zemalja u priljevima SDI, te istovremeno sve većem sudjelovanju zemalja u razvoju (posebno BRIC).
- Po regijama promatrano, europske zemlje (posebno EU) najznačajniji su korisnici stranih direktnih investicija; slijede zatim zemlje Sjeverne Amerike, te zemlje Azije i Oceanije.
- Zemlje Jugoistočne Europe (područje Zapadnog Balkana) u promatranom desetljeću bilježe rastući trend (do razdoblja recesije 2007/2008.), kako priljeva, tako i odljeva SDI. Pri tome, plasmani kapitala iz ovih zemalja neuporedivo su manji u odnosu na priljeve (11 %). U ovoj skupini zemalja vrlo su veliki nerazmjeri u pogledu sudjelovanja u stranim direktnim investicijama. Hrvatska je ostvarila najveće priljeve kapitala, kako u ukupnom iznosu, tako i po *per capita* pokazatelju. Također, Hrvatska je vodeća zemlja i u pogledu plasmana kapitala.

¹⁰ Vidi: Muratović, E. (2010), Regionalna ekonomska saradnja zemalja Jugoistočne Evrope u funkciji njihovog bržeg priključenja Evropskoj uniji sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, magistarski rad, Univerzitet u Tuzli, Ekonomski fakultet, Tuzla, februar 2010., p. 130-131.

LITERATURA

1. Agencija za statistiku BiH, 2010. (dostupno na: <http://www.bhas.ba>)
2. Babić, M., Babić A. (2008), Međunarodna ekonomija, Mate, Zagreb.
3. Muratović, E. (2010), Regionalna ekonomska saradnja zemalja Jugoistočne Europe u funkciji njihovog bržeg priključenja Evropskoj uniji sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, magistarski rad, Univerzitet u Tuzli, Ekonomski fakultet, Tuzla, februar 2010., p. 130-131.
4. Todaro, P.M., Smith, S. (2006), Ekonomski razvoj, TDK Šahinpašić, Sarajevo.
5. World Investment Report (2010), Investing in a Low-Carbon Economy, UNCTAD, New York and Geneva (dostupno na: <http://www.unctad.org>., juni 2011)
6. World Investment Report (2009), Assessing the impact of the current financial and economic crisis on global FDI flows, UNCTAD, New York and Geneva. (dostupno na: <http://www.unctad.org>., juni

Muharem Klapić
Sead Omerhodžić
Amra Nuhanović

FOREIGN DIRECT INVESTMENTS (FDI) IN DEVELOPING COUNTRIES – THE CASE OF SOUTHEAST EUROPE

ABSTRACT

Foreign direct investment is one of the most important forms of international capital flow. Developed countries play a key role in capital flows, mainly as investors but also as beneficiaries. From the long-term perspective, the cyclic nature of investment flows in the global economy has been confirmed; however, over the past ten years, the participation of developed countries in FDI inflows has been declining, whereas at the same time the participation of developing countries has increased. In view of the above, this paper aims to highlight foreign direct investment importance and trends in the regional and sectoral structure in the developing countries, in particular the countries of Southeast Europe.

Keywords: Foreign direct investments, inflows, outflows, developing countries, Southeast Europe.